

Beheerplan voor natuurlijk tuinieren op De Driehoek

Voorjaar 2015

Opgesteld door de commissie Natuurlijk Tuinieren (Roos Fokkema, Yvonne Goester, Rita Jager, Marion van Lier, Bas van de Riet, Joost van Wijk, Yvonne Bruijning)

Inhoud

1. Waarom een beheerplan?
2. Het doel van natuurlijk tuinieren
3. Inrichting / beeld van het complex
4. Uitgangspunten
5. Visie en ontwikkeling
6. Stimulering en bescherming bijzondere flora en fauna
7. Adviezen aan het bestuur

Bijlagen

- I Planten onder de heggen (p. 19)
- II Bermen en sloten (p. 22)
- III Stinzenplanten (p. 24)
- IV Aanplant vlindertuin (p. 25)

1. Waarom een beheerplan?

Dit beheerplan is bedoeld om natuurlijk tuinieren (en natuurlijk beheer) voor de komende jaren veilig te stellen en verder vorm te geven op De Driehoek. In dit plan staan alle daarvoor noodzakelijke elementen met daaraan gekoppeld een jaarkalender van werkzaamheden. Het is goed om het plan jaarlijks bij te stellen.

Als basis voor dit plan dient het advies van de advies- en begeleidingscommissie van de landelijke organisatie voor hobbytuinders (AVVN) dat in 2010 is gegeven bij de start van het Nationaal Keurmerk Natuurlijk Tuinieren op De Driehoek. Verder zijn in dit beheerplan meegenomen de adviezen die zijn gegeven bij het toekennen van het Keurmerk (met 4 stippen) in 2012. Het behouden van het Keurmerk fungeert hierbij als 'stok achter de deur' om met Natuurlijk tuinieren aan de gang te blijven, het is geen doel op zich.

2. Het doel van Natuurlijk tuinieren

Het doel van natuurlijk tuinieren kan samengevat worden in de volgende woorden:

Het vergroten van de natuurwaarde voor zowel flora als fauna door natuurvriendelijke inrichting, onderhoud en beheer van het tuinenpark, waarbij we zo veel mogelijk kringlopen tot stand brengen.

Dit doen we om de planten- en dierenwereld met elkaar in harmonie te brengen. Want de een kan niet zonder de ander. Vogels, egels, padden, hommels, bijen lieveheersbeestjes en tal van andere insecten zijn nodig voor een gezonde tuin. Heel veel dieren zijn nuttig en zorgen voor een natuurlijk evenwicht. En als er een goed natuurlijk evenwicht is, zijn er geen / weinig bestrijdingsmiddelen en andere niet natuurlijke hulpstoffen nodig. In het natuurlijk tuinieren zijn plantenkeuze, tuininrichting en tuinonderhoud er op gericht om zo veel mogelijk dieren en planten een plekje te geven om te leven, te schuilen, te nestelen, te foerageren en te overwinteren.

Dit beheerplan richt zich vooral op de gemeenschappelijke delen van het park, maar daarnaast worden in bepaalde gevallen adviezen en richtlijnen gegeven om de natuurwaarde op de individuele tuinen te vergroten. Onder andere door het toepassen van natuurlijk onderhoud op de werkdagen willen we het draagvlak voor natuurlijk tuinieren vergroten en mensen inspireren en stimuleren dit ook op hun eigen tuin toe te passen.

3. Inrichting / beeld van het complex

Ecologisch beheer geeft volgens een deel van de tuinders een rommelig beeld, zij houden van opgeruimde tuinen zonder onkruid. Om het draagvlak voor het natuurlijk tuinieren te vergroten is het daarom van belang dat ons tuinencomplex een duidelijke structuur heeft waardoor een helder beeld ontstaat.

Ons tuinencomplex bestaat uit een aantal elementen. Bij het beeld van deze elementen speelt een aantal aspecten een belangrijke rol:

- de functie die de elementen vervullen,
- de ecologische waarde ervan,
- welke opbrengst ze geven, zoals geriefhout voor het maken van hekken en de ondersteuning van takkenrillen.

Deze opbrengst is belangrijk omdat alles wat we zelf produceren niet aangekocht en aangevoerd hoeft te worden, en na gebruik gecomposteerd kan worden. Daarnaast is er een voedingswaarde en educatieve waarde.

Het is ook belangrijk dat het beheer van het park extensief is, aangezien veel leden alleen op de werkdagen mee willen helpen aan het beheer van het complex.

Ingang

Functie Zichtbaarheid van buitenaf, ruimte om even stil te staan, afschrikken van ongewenste individuen.

Ecologie Ernaar streven om deze waarde te verhogen.

Beeld Zowel op de grond als in de hoogte ruimte maken door te snoeien en opschot te verwijderen.

Hagen rond het complex

Functie Afscheiding van de randen van ons complex.
Ecologie Voeding (b.v. nectar, stuifmeel, bessen) en schuilplaats voor vogels en insecten.
Opbrengst Voedsel en schuil- en nestgelegenheid voor allerlei dieren zoals vogels en insecten. Takken voor afscheidingen.
Beeld Een dichte natuurlijke wand met variatie in de hoogte en de breedte.

Heggen rond de tuinen

Ernaar streven om deze ecologische waarde te verhogen door meer soorten in de heggen toe te staan.

Functie Afscheiding van de tuinen.
Ecologie Voedsel en schuil- en nestgelegenheid voor allerlei dieren zoals vogels en insecten.
Opbrengst Afhankelijk van snoeiwijze: bessen en schuilplaats voor vogels.
Beeld Voor de ecologische waarde is het belangrijk om de planten (gedeeltelijk) uit te laten groeien, waarbij de snoei plaatsvindt na de bloei / besvorming/

Fruitbomen langs de sloten

Functie Oriëntatie / karakteristiek beeld.
Ecologie Waarde voor insecten en vogels.
Opbrengst Fruit / educatie.
Beeld Langs alle sloten vergelijkbare soorten bomen aanplanten, dus ook langs de sloot vanaf de ingang tot het parkeerterrein.

Bomen op de parkeerplaats

Advies: Op de lange termijn de bestaande bomen vervangen. De essen die er nu staan hebben geen ecologische waarde, behalve dat er, zoals in alle bomen, vogelnesten in gemaakt kunnen worden.

Hoogstambomen zouden goed aansluiten bij de (lage) fruitbomen op de rest van het complex, maar zijn arbeidsintensief in het beheer.

Een goed alternatief is het planten van *Corylus colurna* (boomhazelaar), die wordt 20 meter hoog (net zoals de essen die er nu staan), geeft eetbare hazelnoten en is een drachtplant voor bijen. Het is een sterke boom die in straten aangeplant wordt.

Functie Oriëntatie.
Ecologie Eetbare vruchten (ook voor dieren), drachtplant voor bijen.
Opbrengst Hazelnoten / educatie.
Beeld Mooie bomen met 12 cm lange katjes.

Verharding op parkeerplaats

Bestraten tot aan de boomspiegels, volgens het advies van de stippencommissie aan het bestuur van mei 2012. Het onderhoud hiervan is arbeidsextensief, in tegenstelling tot andere gesuggereerde oplossingen.

Functie	Parkeren.
Ecologie	Tussen de stenen mogelijkheid aan solitaire bijen bieden om zich daar te nestelen.
Beeld	Een uniform geheel.

4. Uitgangspunten Natuurrijk tuinieren

Natuurlijk tuinieren kent al een lange geschiedenis op ons tuincomplex. Om verder vorm en inhoud te geven aan dit thema is in 2010 De Driehoek gaan meedoen aan het programma Natuurlijk Tuinieren van de AVVN. Op basis van een inventarisatie van een adviesteam van de AVVN is een aantal uitgangspunten geformuleerd om de natuurwaarde van het park te vergroten. Deze uitgangspunten blijken in de praktijk goed werkbaar.

Soms conflicteert het vergroten van de natuurwaarde met andere belangen. In dit document wordt aangegeven op welke wijze de natuurwaarde kan worden vergroot en eventueel op welke punten dit kan conflicteren met andere belangen. Op zulke punten is het aan het bestuur om een besluit te nemen of besluitvorming te organiseren over wat er moet/mag gebeuren.

De uitgangspunten zijn:

Hagen rond het park

Rond het park staan bomen, bosplantsoen en heesters. De variatie daarvan mag groter, zodat meer voedsel (bloemen, zaden en bessen) en beschutting en/of nestelgelegenheid (door bv planten met doornen) geboden wordt voor vogels, insecten en kleine zoogdieren. Variatie in de beplanting levert meer biodiversiteit op.

Het Koolmeespada is een goede plek voor een haag (aan de westkant).

Suggesties voor aanvulling van deze rand: *Kerria japonica* 'Pleniflora', Vuurdoorn (*Pyracantha*), Mahonia, Ribes, Olijfwilg (*Elaeagnus ebbingei*), bottelroos (*Rosa rugosa*), meidoorn (*Crataegus*).

Takkenwallen

Er mogen meer takkenwallen aangelegd worden, bedoeld als schuil- en nestelgelegenheid voor vogels en andere kleinere en grotere diersoorten. Dit geldt met name voor het oostelijke deel van het park. Voor bijen, vlinders, vleermuizen en ringslangen moeten er in samenhang met de takkenwallen voldoende nestel- en schuilmogelijkheden (bijenhotel, vleermuizenkastjes) worden gecreëerd.

Borders

De plantenborder tegenover de composthoop willen we verder ontwikkelen, bijv. met meer medicinale planten.

Stinzenplanten

Stinzenplanten zijn in feite exoten die eeuwen geleden uit verre gebieden zijn ingevoerd. Door de jaren heen zijn zij verwilderd en massaal ingeburgerd. Ze bloeien vroeg en zijn daarom een belangrijke bron van nectar voor insecten. Stinzenplanten kunnen aangeplant worden op de oevers en op andere geschikte plaatsen, zoals de vlindertuin, het pad bij de ingang, het Koolmeespaspad en in de bermen (zie voor een lijst met stinzen III, p. 24).

Onkruid

Bij natuurlijk beheer is niet alles wat wij onkruid noemen ongewenst. Veel 'onkruiden' zijn inheems en fungeren als voedselbronnen of waardplanten en zijn dus zeer gewenst. Zodra inheemse planten gaan woekeren (bijvoorbeeld braam) of op een verkeerde plek staan (brandnetel langs een pad) halen we het weg. Dit is een onderhoudskeuze.

Er zijn slechts een paar onkruiden echt ongewenst: Japanse duizendknoop, reuzenberenklauw en zevenblad.

Japanse duizendknoop kan het beste bestreden worden door vanaf de lente de plant met wortels en al zorgvuldig weg te steken. Hierdoor zal deze steeds minder groeien, bloeien of zaad maken. Het onkruid kan men dan het beste laten afsterven in de zon – dus niet 'vers' op de composthoop gooien. Om groei van dit onkruid tegen te gaan zou rabarber geplant kunnen worden. Bestrijden met "round up" is uit den boze.

De jonge uitlopers van de Japanse duizendknoop kunnen gegeten worden als rabarber.

Zevenblad kan worden bestreden door het planten van concurrerende bodembedekkers zoals zenegroen (*Ajuga*), rabarber, kleine maagdenpalm (*Vinca minor*) en kattenstaart (*Lythrum slicaria*).

Oevers en watervegetatie

De sloten en oevers op De Driehoek bieden ruime mogelijkheid voor een interessante water- en oevervegetatie. Het aanplanten van onderhoudsarme oever- en waterplanten geeft schuil- en broedplekken voor waterdieren. Waterplanten zullen opwarming van het water, voedselrijkdom en zuurstofgebrek tegengaan.

Denk aan waterplanten als zwanenbloem, pijlkruid, waterweegbree, hoornblad, kikkerbeet, krabbescheer en dwergwaterlelie.

Denk aan oeverplanten als adderwortel, moerasspirea, gele dotterbloem, moerasvergeetmeniet, pinksterbloem, kattenstaart, koekoeksbloem, beekpunge en slanke sleutelbloem.

Het streven is om nog meer plant- en diersoorten een plek te geven binnen de bestaande kaders. Dat wil zeggen: de oeverbeschoeiing blijft intact. Wel kunnen waar mogelijk de oevers in de buitenste sloten wat natuurlijker gevormd worden, zoals in de vlindertuin (zie II, figuur 1 voor een impressie van een natuurlijke oevergradiënt, p.).

Heggen om de tuinen

De heggen om de tuinen geven een duidelijke structuur aan ons park. De natuurwaarde is echter zeer beperkt doordat er (oorspronkelijk) maar één soort is aangeplant: liguster.

Wij pleiten voor variatie (in hoogte en in soorten) in de hagen rondom de tuinen zodat ze voedsel en schuil- en nestgelegenheid bieden aan allerlei dieren zoals vogels en insecten.

Voor variatie in soorten valt te denken aan: zuurbes (*Berberis thunberg/vulgaris*), Japanse sierkwee (*Chaenomeles speciosa*), beuk (*Fagus salvetica*), vuurdoorn (*Pyracantha*), hondsroos (*Rosa canina*), hulst (*Ilex aquifolium*), venijnboom (*Taxus baccata*), veldesdoorn (*Acer campestre*) en haagbeuk (*Carpinus betulus*).

Bij de variatie in hoogte dient er rekening mee te worden gehouden dat het open karakter van het tuincomplex en de tuinen niet aangetast mag worden; vanaf de paden moet er vrij uitzicht zijn op de tuinen (ook voor rolstoelgebruikers).

Ook bepleiten wij onderbeplanting. Deze heeft diverse voordelen:

- op een natuurlijke manier bestrijden van onkruid als zevenblad;
- schuilgelegenheid voor dieren (insecten/vogels);
- bloeiende onderbeplanting dient als voedsel voor insecten.

De onderbeplanting mag maximaal 15 centimeter buiten het profiel van de heg groeien. Zie voor een lijst met geschikte onderbeplanting bijlage I, p. 19.

5. Visie en ontwikkeling

Ingang/pad bij de ingang

Visie

Het pad bij de ingang mag uitnodigender; het is de entree van de Driehoek. Bij de Winklerlaan staat nu een duidelijk bord met de naam van ons park, dat heeft de vindbaarheid vergroot. De daadwerkelijke ingang oogt lichter omdat er flink is gesnoeid en opgeschoond. Ook is de takkenril geordend en verder naar achter gezet (uitnodigend en verzorgd).

De uitgangspunten voor de ingang / het pad bij de ingang zijn:

- goed zichtbaar
- uitnodigend, goed onderhouden
- ecologische waarde

Ontwikkeling

Er is een afspraak met het bestuur: de hagen bij de ingang *mogen* informeler worden, d.w.z. er mag hoogteverschil zijn zodat het geheel iets speelser oogt. Wat betreft het snoeien van de hagen: na de bloei en besvorming (ecologisch - het dierenleven heeft hier veel baat bij).

Het ecologisch aspect wordt vergroot door aanplant van inheemse boskamperfoelie en clematis bij zowel de haag als de takkenril. Er zijn inmiddels een honderdtal bollen en bodembedekkers als longkruid geplant naast het pad en voor de hagen. Helaas heeft het merendeel van de planten het niet overleefd als gevolg van uitwijkende auto's en het schoffelbeleid.

Het is goed om onderbegroeiing aan de voet van de haag (ecologisch) te handhaven, maar (voorlopig) niet meer stinzenplanten te planten. Voorstel: smeewortel en maagdenpalm aanplanten. De reden hiervoor is dat het zeer sterke bodembedekkers zijn die bloeien in het voorjaar (natuurwaarde) en beperkt onderhoud nodig hebben. Aanplanten kan in het voor- of najaar.

Tot slot zou een deel van tuin 52 moeten worden afgescheiden en een algemeen deel worden, om de ingang van het park een meer open karakter te geven

Zie tevens het kopje “bomen” onder Adviezen aan het bestuur.

<u>Werkzaamheden</u>	Voorjaar	Zomer	Najaar
Aanplanten onderbegroeiing van smeewortel en maagdenpalm. In principe eenmalige actie.	x		x
Snoeien hagen, na bloei en bes (ecologisch).			x
Hoogteverschil creëren in hagen (ecologisch).			x
Aanplanten inheemse boskamperfoelie en clematis (ecologisch en oogt aantrekkelijk/vrolijk). In principe eenmalige actie.	x		

Haag Koolmeespad / border

Visie

We willen meer diversiteit creëren in alle opzichten. De bodem bedekken met stinzenplanten of andere planten die droge schaduw verdragen. Struiken laten bloeien/vrucht dragen – bessen voor vogels. Ook willen we in de border meer medicinale planten aanplanten / zaaien.

Langs het koolmeespad groeit bingelkruid. Dit willen we behouden. Het is een van de weinige plaatsen waar deze plant in de provincie Utrecht voorkomt. Bingelkruid gedijt goed op vochtige, leemachtige of kalkrijke grond.

Ontwikkeling

Bomen

- Keuzes maken: sommige laten uitgroeien, andere knotten. Geef ze de ruimte!!
- 'Pad' tussen struiken en takkenril: niet-gecomposteerde stukken uit de composthoop kunnen prima daar worden gedumpt (of op de takkenrail worden aangebracht)

Heggen langs het koolmeespaspad

- Buitenkant (tussen de sloot en het koolmeespaspad): snoeien om nieuw aangeplante/minder gewone struiken een kans te geven. NIET scheren, maar laten groeien/bloeien/vrucht dragen. Variatie in hoogte creëren. Geknotte exemplaren elk jaar/twee jaar knotten.
- Tuinderskant: scheren als heg. En terugzetten / inkorten wanneer de heg erg hoog en dik wordt. Ook hier moeten wandelaars in de tuinen kunnen kijken.

Plantenstroken

- zevenblad, gras, brandnetels, bramen, kleefkruid, heermoes, Japanse duizendknoop wieden, omdat ze het beeld verstoren, de wandelaars prikken of gaan overheersen. Het hoeven geen gemanicuurde borders te worden, dus robertskruid e.d. kan blijven.
- Gewenste planten uitbreiden/stekken. Aan de buitenkant (onder de grote bomen) vooral bodembedekkers, aan de tuinenkant kunnen ook hogere planten gezet worden.
- Tussen de plantenstroken en heggen van tuinders moet een strook vrijblijven (houtsnippen) voor het makkelijk kunnen knippen van de heggen.
- Stinzenbollen planten (zie bijlage III voor een lijst, p. 24).
- Compost gebruiken. De planten staan grotendeels op een grintlaag, dus ze kunnen wel aanvulling gebruiken. In het najaar een laagje er overheen.

Toelichtende bordjes bij bomen en planten plaatsen voor een meer educatieve waarde.

Beheer haag

<u>Werkzaamheden</u>	Voorjaar	Zomer	Najaar
Takkenril checken en indien nodig fatsoeneren.	x	x	x
Knotten van enkele dicht opeen staande stammetjes.	x		x
Japanse duizendknoop verwijderen.	x	x	
Koolmeespaspad wieden (vooral zevenblad).	x	x	x
Nieuwe aanplant indien nodig	x		x
Controleren pad tussen plantenstroken en heg en evt. aanvullen met houtsnippen		x	x

Planten vrijmaken die overwoekerd dreigen te worden	Late voorjaar		
---	---------------	--	--

Beheer border

Border fatsoeneren en border indien nodig deels inzaaien.	x	x	
---	---	---	--

Vlindertuin en terras

Visie

Uitgangspunt is dat dit een arbeidsextensief gebied is; een wild gebiedje met veel inheemse planten die niet veel begeleiding nodig hebben. Het doel is om de tuin zo in te richten dat er veel vlinders en bijen op afkomen.

Vlinders zijn veel selectiever in de soorten planten die ze nodig hebben dan bijen, terwijl de bijen ook kunnen leven van vlinderplanten. Door vergroting van de diversiteit aan vlinderplanten is er voldoende voedsel beschikbaar voor insecten. Door meer waardplanten aan te planten krijgen vlinders de mogelijkheid er hun etjes af te zetten. Advies is ook een 'nectarbar' met overrijp fruit voor vlinders aan te brengen.

Vlinders hebben open verbindingen nodig waar ze zich langs kunnen verplaatsen en oriënteren. Rond de vlindertuin staan heggen wat bij de andere openbare gebieden op het complex niet het geval is. Vanwege de open verbindingen voor vlinders en om helder te maken dat de vlindertuin bij het openbare deel van ons complex hoort, heeft het bestuur al besloten dat de heggen om de vlindertuin weg gaan. Een deel van de vuilbomen en andere struiken zal gerooid moeten worden om het gebiedje opener te maken. Vuilbomen kunnen, indien nodig, op andere plekken in het complex herplant worden.

De stapelmuur die in de vlindertuin gemaakt is, biedt de mogelijkheid om ook planten die beter op droge en warmere plaatsen groeien te planten. Hierdoor kunnen we meer verschillende soorten aanplanten. Ook allerlei bestjes vinden in de stapelmuur een leef- en/of schuilplek.

Om nog meer variatie te maken gaan we de oever langs de sloot plaatselijk lager maken, zodat daar oeverplanten kunnen groeien, en dieren makkelijker uit het water kunnen komen.

Het naastgelegen terras zou met enige aanpassingen een natuurlijker ingang kunnen bieden naar de vlindertuin. Hier kan eventueel een bord geplaatst worden met meer informatie ter educatie. Door een 'natuurleerpad' te creëren vergroten we nog verder de educatieve waarde. De eerste aanzet is gedaan door een duidelijke ingang annex pad aan te leggen dat omzoomd wordt door boomstammen. Dit pad oogt 'avontuurlijk' en is oneffen. Een nadeel is dat het kinderwagen- en rollatoronvriendelijk is, maar het is een bewuste keuze het pad op deze manier aan te leggen en te handhaven.

Uiteindelijk kan de vlindertuin met de bijenmuur, stapelmuur en stinzenbeplanting aan vele insecten voedsel, schuil- en nestgelegenheid bieden.

Ontwikkeling

- Toegankelijkheid vergroten en meer openheid en zicht creëren door een deel van de vuilbomen en struiken te rooien en indien mogelijk elders te herplanten.
- Slootkant glooiend laten overlopen in vlindertuin.
NB: inmiddels is er circa een halve meter met natuurlijke oever.
- Zand aanbrengen tegen de stapelmuur zodat er verschillende groeiomstandigheden ontstaan en meer soorten planten (en kleine dieren) een geschikte plek kunnen vinden.
- Open slootkanten behouden ivm ijsvogel.
- Westelijke wand van de oostelijke sloot afsteken, zodat een stijle wand ontstaat waarin de ijsvogel kan gaan nestelen.
- Vergroten diversiteit natuurlijke planten.
- 'Natuurleerpad' maken.
- Informatiebord plaatsen.

Beheer

<u>Werkzaamheden</u>	Voorjaar	Zomer	Najaar
Doorgang paden checken en overhangende takken snoeien, brandnetel verwijderen.	x	x	x
Paden maaien indien nodig.	x	x	x
Takkenwal fatsoeneren.	x	x	x
Evt. nieuw gras op de paden inzaaien. Plaatselijk ook inzaaien met witte klaver.	x		
Stapelmuur opschonen/puinvrij maken.	x	x	x
Oever flauwer maken.	x	x	x
Terras bij de Vlindertuin schoonmaken.	x	x	x
Zevenblad en gras wieden.	x	x	x
Liguster verwijderen bij heg langs pad en vervangen door nieuwe planten.	x		x
Indien nodig nieuwe aanplant bij terras en in vlindertuin.	x		x
Bijen/vlindermengsel kopen en zaaien.		x	
Bollen planten.			x
Braam, berk en vuilboom verwijderen (of snoeien), hakhout terugzetten, heg bij bijenmuur snoeien.			x

Bermen en sloten

Visie

De Driehoek grenst aan het Noorderpark, een waterrijk veenlandschap, op de overgang van het veen- naar het kleigebied. Natuurwaarden die in het Noorderpark te vinden zijn, komen ook op de Driehoek voor, zoals de ringslang en enkele libellensoorten. In de bermen langs de sloten kan de diversiteit groter. Ook de sloten zelf kunnen soortenrijker. Om dit te bereiken is ecologisch beheer van bermen en sloten noodzakelijk.

Het grootste knelpunt bij de ecologische ontwikkeling van water en oevers is de houten oeverbeschoeiing. Naast het instellen van een duurzaam ecologisch beheer van sloten en oevers moet het 'verzachten' van de harde, steile overgang van water naar hoger gelegen bermen het belangrijkste aandachtspunt bij de toekomstige ontwikkeling zijn. Een geleidelijke overgang van water, ondiepe oeverzone, vochtige berm naar droge berm zal in belangrijke mate bijdrage aan de soortenrijkdom. In deze gradiënt ontstaan namelijk:

- rust-, foerageer- en paaiplaatsen voor vissen, kikkers en salamanders;
- ei-afzetmogelijkheden voor allerhande aan water gebonden insecten zoals juffers en libellen;
- natuurlijke uittreedplaatsen voor fauna (o.a. jonge watervogels);
- groeiplaats voor allerhande moeras- en oeverplanten (zoals dotterbloem, moerasspirea, kattestaart, moerasrolklaver, moeraswalstro, zwanenbloem en pijlkruid, en hoger op de oever voor pinksterbloem, echte koekoeksbloem, ratelaar, tweerijige zegge, etc. (zie voor een impressie II, figuur 1, p. 22)

Ontwikkeling

Ingrijpende veranderingen in de oeverbeschoeiing zijn wenselijk, maar op korte termijn waarschijnlijk niet haalbaar. Wanneer in de toekomst vervanging nodig is moet een meer ecologische oplossing worden gezocht. Voor de korte termijn zijn er de volgende tussenoplossingen mogelijk:

- drijfeilanden met moeras- en oeverplanten hebben een ecologische waarde en zijn tevens functioneel als uittreedplaats. Er zijn reeds enkele eilanden in de sloten geplaatst.
- op enkele plaatsen zou een deel van de oeverbeschoeiing bij de binnensloten kunnen worden verwijderd, zoals de STOWA (Stichting Toegepast Onderzoek Waterbeheer) voorstelt in dergelijke situaties (zie bijlage II, figuur 2, p. 22). Ook op de Driehoek, waar de sloten en oevers redelijk kleine dimensies hebben (dit geldt vooral voor de westelijke binnensloot), zijn dit soort oplossingen praktisch haalbaar. Bij verwijdering van een deel van de beschoeiing en verlaging van de achterliggende berm kan zelfs op kleine oppervlaktes (5 meter strekkende oeverlengte) grote ecologische winst behaald worden.

Beheer

Voor de bermen betekent ecologisch beheer maaien en afvoeren met beleid. Dit houdt in dat het hele jaar door daar waar noodzakelijk, het gras en

andere stikstofminnende beplanting, zoals brandnetels, worden weggehaald. Uiteindelijk treedt dan verschraling op, waardoor de diversiteit in organismen toeneemt. Mede door het aanplanten en inzaaien van diverse soorten kan dit versneld worden.

Dit is als experiment al opgezet door Marjolein 't Hoen. Zij heeft 5 jaar lang een stuk oever ecologisch beheerd, van 2009 tot 2014. Daar is de soortenrijkdom ontstaan waarnaar gestreefd wordt. Het vergt echter een enorme inzet en tijd en deskundigheid om de oever op deze manier te beheren.

Voor de sloten geldt voor ecologisch beheer het uitzetten van nieuwe oever- en waterplanten en het afvoeren van flap, kroos en waterplanten die de doorstroming verhinderen. Zuurstofplanten kunnen zich zo ontwikkelen dat er geen ruimte overblijft voor vissen om te zwemmen. Verwijderen is dan een pre, met name omdat dit weer verschraling oplevert. Vooral liesgras moet worden verwijderd, omdat dit de doorstroming verhindert en riet moet worden verwijderd, omdat dit woekert waardoor de sloot letterlijk dichtgroeit.

Zolang echter het water in de sloten voornamelijk uit de ringvaart wordt ingelaten zal er te mineralenrijk water in de sloten stromen. Dit blijft een terugkerend punt en er zal nooit water zijn waarin bijvoorbeeld krabbenscheer zal kunnen groeien.

Bij het beheren van de bermen langs de sloten kan de aandacht worden gericht op bloemrijkdom. Er kunnen soorten worden uitgezaaid: duizendblad, knoopkruid, beemdkroon, veldlathyrus, margriet, scherpe boterbloem, gewone ereprijs, brunel (zie voor relatie productiviteit en soortenrijkdom bijlage II, figuur 3, p. 22).

Op vochtige delen op drijfeilanden of direct achter de beschoeiing kunnen we aansluiten bij de dotterbloemgraslanden met dotterbloem, pinksterbloem, echte koekoeksbloem, scherpe zegge, gele lis, grote ratelaar, moerrasspirea, kattestaart, moerasrolklaver en nog meer planten.

Fauna: we gaan ervan uit dat fauna profiteert van onze plannen, omdat we een grotere diversiteit aan leefgebieden krijgen – meer nectar voor vlinders, bijen, zweefvliegen etc. en geschikte leef- en voortplantingsbiotoop voor libellen, zoals vuurjuffer, lantaartje en houtpantserjuffer.

Maaibeleid

Voor het maaibeleid past maaien en afvoeren eind juni met een tweede maaibeurt in oktober zodat de oevers 'kort' de winter in gaan. De voorgestelde perioden staan niet vast: in warme voorjaren is de groei en ontwikkeling sneller dan in koude.

Leidend zijn twee punten:

(1) de productiviteit van het gras. Als het heel productief is kunnen met half juni maaien veel voedingsstoffen met het maaisel worden afgevoerd. Door dit maaien en afvoeren kom je dichterbij kruidenrijke oeverontwikkeling.

Alle slootkanten moeten niet tegelijk worden gemaaid. Het is aan te bevelen een strook van 50 cm langs de waterkant te laten staan of 1 oever per keer niet te maaien. Dit bevordert de soortenrijkdom en creëert een beter biotoop voor allerlei fauna. Daarbij is het tevens van belang dat het maaisel binnen een week wordt afgevoerd en dat er niet wordt bemest. Hierdoor vindt vershraling van de oevers plaats.

(2) op bloemrijke stukken is de ontwikkeling van de kruiden leidend, m.a.w. zijn voldoende planten al in vrucht.

Deze twee punten kunnen in de praktijk conflicteren. Dan is het zoeken naar pragmatische oplossingen. Bijvoorbeeld: wel maaien op het moment dat niet alle bloemen vrucht hebben gezet, maar wel een strook met kruidenrijke oever over laten staan tot de volgende maaibeurt in de herfst.

Voor met name insectenfauna is het van belang om delen van de vegetatie in de winter over te laten staan.

Beheer

<u>Werkzaamheden</u>	Voorjaar	Zomer	Najaar
Eendentrapjes controleren en kapotte vervangen door nieuwe. Uitbreiden met 3 per jaar tot 2020.	x	x	x
Watertappunten controleren of het kaartje 'Geen zeep' er nog hangt. Zo niet, nieuwe ophangen.	x	x	x
Drijf-eilanden controleren en repareren.	x	x	x
Eventueel bermen inzaaien met inheemse soorten die passend zijn in matig voedselrijke graslanden /bermen.	x		
Met ecologisch beleid maaien en afvoeren. Voorafgaand evt. flap uit sloten halen, zodat het gezamenlijk kan worden afgevoerd. Maaisel binnen een week afvoeren i.v.m. uitspoeling van voedingsstoffen uit maaisel.		x	x

Composthoop / takkenhoop

Visie

Het verdient de voorkeur om groenafval en takken op de eigen tuin te verwerken. Het composteren op de eigen tuin wordt daarom zo veel mogelijk gestimuleerd.

Er is daarnaast een centrale plek ingericht waar groenafval en takken kunnen worden gestort. Groenafval en takken worden apart verzameld. De takken worden zo nu en dan afgevoerd en er worden op dat moment (indien mogelijk) houtsnippers aangevoerd. Het versnipperen van takken op de Driehoek heeft op dit moment niet de voorkeur vanwege arbotechnische redenen (gevaarlijk werk en invoeren in de hakselmachine moet machinaal gebeuren) en vanwege het feit dat dit arbeidsintensief werk is.

De compostmeester beheert samen met de tuinders de composthoop. Er wordt steeds voor gezorgd dat er voldoende ruimte is om het groenafval te storten en dat er een goede oprijplank is (voorzien van gaas zodat het gevaar op uitglijden zo klein mogelijk is). De tuinders houden de oprijplank vrij, zodat de toegang tot de composthoop niet versperd raakt en het groenafval zonder al te veel problemen gestort kan worden.

Ringslang

De composthoop is ook het domein van de ringslang. De ringslang zet hier haar eieren af die zich ontwikkelen bij een temperatuur van ongeveer 27°C. In onze composthoop blijken de omstandigheden voor het ontwikkelen van de eieren van de ringslang ideaal te zijn.

Het omzetten van de composthoop gebeurt machinaal en vindt 2 x per jaar plaats: in oktober/november en maart/april. De laatste jaren is gebleken dat één keer omzetten in de herfst volstaat, maar voor het composteringsproces is het beter om het 2 x te doen. Dit geeft ook de minste verstoring voor de ringslang en andere dieren die eventueel de composthoop kiezen om te overwinteren.

Ontwikkeling

Meer composteren op eigen tuin. Composteren op eigen tuin heeft als voordeel dat de tuinder het proces zelf in de hand heeft en vaker kan omzetten. Dit leidt in het algemeen tot betere compost. Andere voordelen zijn dat het aantal plekken dat de ringslang kan benutten om eieren te leggen groter is en dat de taak van de compostmeester lichter is.

Beheer

<u>Werkzaamheden</u>	Voorjaar	Zomer	Najaar
Composthoop omzetten.	x		x

Fauna

Nestkasten

De Driehoek stimuleert met onder meer verschillende nestkasten de aanwezigheid van vogels op het park. Op de centrale gedeelten van de tuin zijn 20 à 30 nestkasten opgehangen. Deze worden onderhouden door ze in de herfst schoon te maken en eventueel te repareren/vernieuwen. Nestkasten bieden naast nestgelegenheid ook schuilgelegenheid voor de vogels (b.v. 's nachts of bij slecht weer). Bij de keuze van de nestkasten dient

erop te worden gelet dat er een gevarieerd aanbod is voor verschillende soorten vogels. Er hangen nu ook uilenmanden voor de ransuil en er is een uilenkast geplaatst voor de bosuil. Dit heeft effect: in 2014 is de ransuil waargenomen. Er is ook nog een nestkast voor een torenvalk beschikbaar. De boomvalk broedt ook op de Driehoek aan de oostelijke kant in de hoge bomen en benut hiervoor oude kraaiennesten die hier aanwezig zijn.

IJsvogel

Op de Driehoek was lange tijd nestgelegenheid voor een ijsvogel aanwezig aan de kant van de Slappendijk, maar deze is versleten en bij de baggerwerkzaamheden in 2013 deels verwoest. Er is onderzoek gedaan naar het aanleggen van een nieuwe ijsvogelwand, maar op het park zelf zijn hier niet of nauwelijks geschikte plekken voor. Omdat er eind 2014 weer twee waarnemingen van de ijsvogel zijn gedaan, willen we bekijken of we toch niet iets kunnen doen op de plek van de oude ijsvogelwand. In overleg met de gemeente zal de hoge westelijke wal van de oostelijke sloot worden afgestoken en er zullen 1 / enkele gaten worden vorgeboord. De ijsvogel zal dan wellicht pogingen ondernemen opnieuw nesten te gaan maken.

Vleermuis / egel

Er is een egelkast geplaatst en er hangen op het park enkele kasten voor vleermuizen.

Bijenmuur

De bijenmuur wordt onderhouden door Rinus Sommeijer. Wel is het goed om elk voorjaar te kijken hoe het met de beplanting in de bakken staat die zich aan weerszijde van de bijenmuur bevinden (evt. opnemen bij de klussen voor de werkdagen).

Beheer

<u>Werkzaamheden</u>	Voorjaar	Zomer	Najaar
Nestkasten inspecteren, schoonmaken en opnieuw ophangen.			x
Bijenmuur beplanting bakken vervangen?	x		

Zwammenmuur

Er wordt een zwammenmuur van stammen ingericht met een toelichtend bord erbij en daarnaast is er nog een aparte houtstapel. Beide vormen en schuilplaats voor dieren. Het verschil is dat de zwammenmuur een permanent karakter heeft waar zwammen en paddenstoelen kunnen groeien. De houtstapel is bedoeld om dikke stukken hout (verzaagd) neer te leggen die tuinders voor gebruik mee kunnen nemen.

Beheer

<u>Werkzaamheden</u>	Voorjaar	Zomer	Najaar
Zwammenmuur opbouwen en onderhouden.	x	x	x

Bomen

Het is zinvol om een visie te ontwikkelen over de bomen op en rond het park. Er staan nu fruitbomen op de oevers langs de sloten die meestal weggehaald worden als ze oud zijn en vervangen door nieuwe. Oude bomen hebben echter ook natuurwaarde, onder meer als broedgelegenheid voor vogels, maar ook omdat ze een hogere biodiversiteit aan organismen herbergen. Het is goed om te bekijken of oude bomen wellicht wat langer kunnen blijven staan.

De rij essen die staat tussen de weg en de eerste binnensloot vanaf de parkeerplaats richting de ingang / uitgang zou door fruitbomen kunnen worden vervangen. Dit sluit beter aan bij de opzet en de structuur van het park.

Verder is het goed om te bekijken welke bomen De Driehoek een aanwinst vindt voor het park en waar en wanneer deze aangeplant kunnen worden.

Parkeerplaats

Advies: Parkeerplaats bestraten met oude en versleten stenen. Deze stenen moeten worden neergelegd met zand ertussen en ze moeten zodanig worden geschikt dat er bijen tussen de stenen kunnen nestelen.

Halfverharding is weliswaar een natuurvriendelijke oplossing maar zeer arbeidsintensief. Deze arbeidstijd gaat ten koste van het andere beheer.

6. Stimulering en bescherming bijzondere flora en fauna

Op de Driehoek zijn de omstandigheden gunstig voor bijzondere flora en fauna. Zo groeit aan het Koolmeespad het bosbingelkruid, dat vrij zeldzaam is in deze streken. Vlakbij de bijenmuur en bij de composthoop groeien wilde orchideeën.

In 2014 is de ransuil gesignaleerd. In de algemene composthoop legt de ringslang ieder jaar opnieuw zijn eieren.

In de sloten komt de kleine modderkruiper voor (is in 2013 door Bas van de Riet waargenomen) De kleine modderkruiper is bovendien een volgens de wetgeving beschermde soort. Dat verdient extra aandacht. Zo mag er volgens de gedragscode flora en faunawet van de gemeente Utrecht (4.11.9 Wateren met beschermde vissen) alleen worden geschoond en/of gebaggerd in september – november. Hier moet op worden toegezien dat dit ook zo gebeurt, of dat de gemeente ontheffing aanvraagt bij het ministerie van EZ, indien het baggeren op een ander tijdstip wordt uitgevoerd.

Tot voor kort was De Driehoek ook altijd broedplaats voor de ijsvogel. Doordat zich in de winter van 2011/2012 en in de daaropvolgende winter van 2012/2013 een lange vorstperiode heeft voorgedaan is de ijsvogelstand in Nederland sterk teruggelopen. Dit is ook op de Driehoek te merken. De

ijsvogel wordt nog maar weinig waargenomen (maar lijkt eind 2014 weer terug te zijn op de Driehoek). De ijsvogelstand kan zich in relatief korte periode weer herstellen.

Bij het natuurlijk beheer dient de zorg voor en het behoud van de bijzondere flora en fauna prioriteit te hebben.

7. Adviezen aan het bestuur

Algemeen

1. Voor een goed natuurlijk beheer is het wenselijk dat er in het bestuur ten minste 1 lid op hoofdlijnen bekend is met de principes van natuurlijk tuinieren en natuurlijk beheer.

2. Het is zaak om als bestuur op alle conflicterende punten van beheer (mesten fruitbomen vs. verschraving oever, maar ook onderbeplanting onder de hagen vs. huishoudelijk reglement waarin dat niet is toegestaan) een standpunt in te nemen en dat uit te dragen, c.q. door te voeren in het huishoudelijk reglement.

3. Het is noodzakelijk dat het bestuur aan tuinders laat weten dat de algemene delen van het park een algemene zaak zijn. Individuele tuinders worden geacht zodanig met de algemene delen om te gaan dat dit past binnen het beleid van natuurlijk tuinieren en binnen het huishoudelijk reglement en de normen en waarden van de vereniging.

Het is ook noodzakelijk dat het bestuur in alle gevallen optreedt tegen acties van individuele tuinders. Dat geldt voor bijv. het maaien van het gras, het zelf aanleggen van trappen, het weghalen van de bordjes 'Geen zeep' bij de kranen en/of het snoeien van hagen op de algemene delen van het park.

4. In de werkdagencommissie zou ten minste 1 persoon moeten zitten die bekend is met de principes van natuurlijk tuinieren, of die zich daarin wil verdiepen.

5. Wellicht is het zinvol om uit tuinders een adviesgroep samen te stellen die het bestuur/de werkdagencommissie vanuit deskundigheid kunnen adviseren.

6. Het huishoudelijk reglement zou moeten worden aangepast, voor zover dat niet strookt met de principes van natuurlijk tuinieren.

Educatie

1. Voor vergroting van het draagvlak is het zinvol om tuinders blijvend te informeren over de principes van natuurlijk tuinieren zodat ze die ook zelf kunnen toepassen op hun eigen tuin.

Er zou bijv. jaarlijks een educatief programma voor samengesteld kunnen worden.

Bermen en sloten

1. Voor de bermontwikkeling is bemesting van de fruitbomen ongewenst. Gaan we voor het compromis? Dan alleen bemesten met gezeefde organische mest rondom de stam; de bloemrijke delen van de bermen mogen niet bemest worden.
2. Voor met name insectenfauna is het van belang om delen van de vegetatie in de winter te laten staan. Larven, zoals rupsen van vlinders overwinteren in/aan de stengels. Bij ecologisch beheer wordt de vuistregel gehanteerd om 10-20% van het vegetatie oppervlak in de winter te laten staan, elk jaar op een andere locatie, zodat het hele gebied verschaalt wordt.
3. Ook is het wenselijk om eenvoudige helofytenfilters aan te leggen bij de watertappunten, zodat er minder vervuild afvalwater in de sloten stroomt. De uitvoering en onderhoud hiervan zal afhangen van de mogelijkheden die er qua tijd en geld beschikbaar zijn.
4. In de toekomst zou de Driehoek meer natuurlijke oevers moeten nastreven. Het bestuur zou nu al kunnen nadenken/bespreken hoe dat vormgegeven kan worden.

Bijzondere Flora en Fauna

1. Het bestuur zou in kaart moeten (laten) brengen welke bijzondere/beschermde flora en fauna er op het park is (ook in de tuinen) en een plan moeten maken hoe deze te stimuleren/behouden. Bekend is dat er bingelkruid (bijzonder), heemst (rode lijst) en een wilde orchideesoort groeit. In de sloten zitten modderkruipers (beschermd).
2. Het bestuur zou het behoud van de bijzondere flora en fauna moeten stimuleren en hier actief beleid op moeten maken.

Bomen

Het is goed om een bomenplan te hebben: welke bomen willen we op de Driehoek en waar zouden deze aangeplant kunnen worden? Wat is het beleid rond oude bomen? Welke bomen willen we kwijt en door welke soort(en) vervangen we deze?

Het beeld is dat oude en gezichtsbepalende bomen die het park omzomen blijven staan en dat opschot (bomen die ter plaatse ontkiemt zijn van onder andere es en els) wordt verwijderd.

Dit zou in ieder geval aan de zuidkant van het park (kant van de ingang) moeten worden toegepast. Hierdoor krijgt het complex een meer open karakter.

Bijlage I Planten onder de heggen

Onderstaande lijst betreft bodembedekkende vaste planten die een verrijking zijn onder de hagen en die tuinders vanuit ecologisch perspectief kunnen aanplanten:

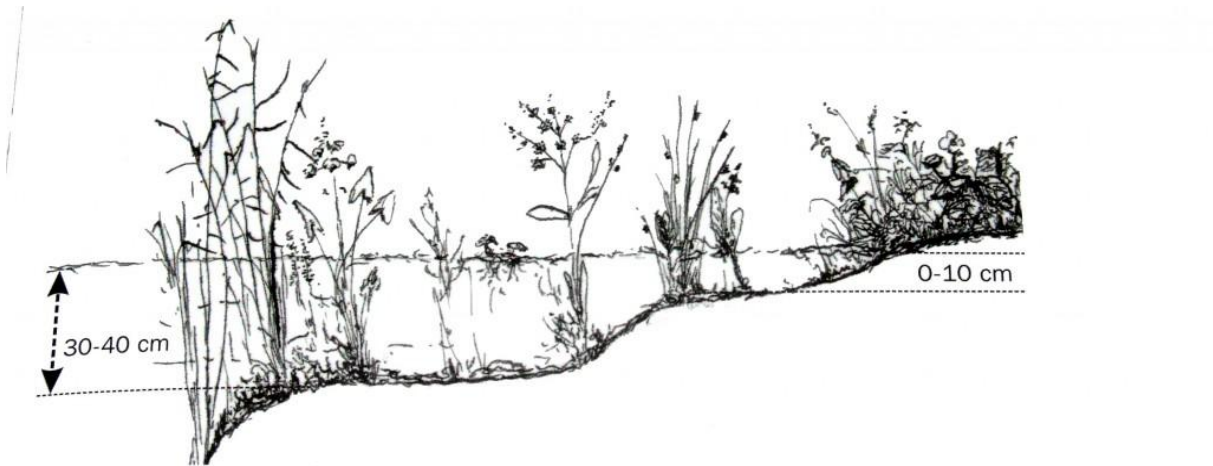
Z = zon
HS = halfschaduw
S = schaduw
* = bloem
WG = wintergroen

- *Ajuga reptans* zenegroen 15 5-6 HS/S *blauw, groen blad WG, stinzeplant, vocht.
- *Ajuga reptans* 'Atropurpurea' zenegroen 15 5-6 HS/S *paars, roodgroen blad WG, stinzeplant, vocht.
- *Ajuga reptans* 'Catlin's Giant' zenegroen 25 5-6 HS/S *paars, roodgroen blad WG.
- *Alchemilla alpina* alpenvrouwenmantel 20 6-8 HS *gelig, sierlijk blad.
- *Alchemilla erythropoda* kleine vrouwenmantel 20 6-8 HS *gelig, sierlijk blad, zaait niet uit.
- *Alchemilla mollis* zachte vrouwenmantel 50 6-8 HS *gelig, sierlijk blad, zaait uit
Armeria maritima 'Alba' engels gras 20 5-7 Z *wit, 'graspelletjes', verjongen!
- *Armeria mar.* 'Düsseldorfer Stolz' engels gras 20 5-7 Z *roze, 'graspelletjes', verjongen!
- *Asarum europaeum* mansoor 05 3-4 S glanzend groen blad WG
- *Asplenium scolopendrium* tongvaren 40 -Z/
HS WG glanzend blad
- *Bergenia* 'Baby Doll' kleinbl. schoenlappersplant 20 4-5 Z/S *roze, WG roodaanlopend blad.
- *Bergenia c.* 'Purpurea' schoenlappersplant 35 4-5 Z/S *roze, WG roodaanlopend blad.
- *Bergenia* 'Bressingham White' schoenlappersplant 20 4-5 Z/S *wit, WG roodaanlopend blad.
Brunnera 'Jack Frost' kauk.vergeetmeniet 35 4-5 HS *blauw, ruwbladig
- *Campanula portenschlagiana* kruipend klokje 15 6-8 Z/HS *paars/blauwe klokjes, ±WG blad
- *Campanula poscharskyana* kruipend klokje 15 6-8 HS/S *paars/blauwe klokjes, ±WG blad
- *Cardamine trifolia* fam. pinksterbloem 15 6-7 Z/S *wit pluimpje, WG bodembedekker, 3delig blad
- *Carex morowii* 'Variegata' bonte zegge 40 4-5 HS/S WG witgerand siergras, compacte pol, ± vochtig.
- *Dicentra formosa* dicentra 25 5-9 HS *roze l, varenachtig blad.
- *Epimedium grandiflorum* elfenbloem 25 4-5 HS/S ± WG roodgemarmerd blad, *wit

- *Epimedium rubrum* elfenbloem 25 4-5 HS/S ± WG roodgemarmerd blad, *roze
- *Euphorbia martinii* wolfsmelk 40 5-7 Z/HS *geelgroene bloei met rood, WG.
- *Galium odoratum* lievevrouwebedstro 20 5-6 HS/S *wit, caramelgeur, stinzeplant.
- *Geranium macrorrhizum* geranium 40 5-7 Z/HS *roze, sterk geurend blad, spreidt via wortels
- *Geranium sang.* 'Ankum's Pride' ooievaarsbek 25 6-7 Z/HS *fel roze, ingesneden blad
- *Hemerocallis* 'Stella d'Oro' daglelie 35 6-8 Z/HS *gele lelie-bloemen, grasachtig blad.
- *Iberis sermpervirens* scheefkelk 20 4-5 Z/S *wit, WG, verdraagt droogte
- *Isotoma fluviatilis* ---05 6-9 HS/S *wit/blauw, lage bodembedekker.
- *Lamium maculatum* 'Beacon Silver' dovenetel 15 4-6 HS/S *rozepaars, zilverkleurig blad/groene rand, ± WG.
- *Liriope muscari* 'Majestic' leliegras 30 7-9 HS *paarse aren, WG grasachtig blad
- *Lithodora diffusa* 'Heavenly Blue' parelkruid 15 5-8 Z *blauw, WG blad, droge/zonnige plek zaai
- *Myosotis sylvatica* vergeet-me-nietje 25 5-7 Z/S 2jr.*lichtblauw, zaait uit
- *Origanum vulgare* 'Compactum' lage marjolein 25 7-9 Z/HS *roze, geur/bijen, keukenkruid
- *Ophiopogon pl.* 'Niger' slangebaard 25 8-9 Z/HS *roze, zwart grasachtig blad
- *Nepeta faassenii* 'Little Tich' kattenkruid 30 5-9 Z *zachtpaars, snoei lente+na bloei
- *Pachysandra terminalis* 'Green Carpet' ---15 3-4 HS/S *wit, wintergroene bodembedekker
- *Persicaria affine* 'Kabouter' duizendknoop 25 6-10 Z-HS *roze/wit, bodembedekker
- *Phlox procumbens* 'Rosea' kruipende vlambloem 20 5-7 Z/HS *roze, geur, bodembedekker
- *Polypodium vulgare* eikvaren 30 --HS/S WG bodembedekkende varen
- *Pulsatilla vulgaris* wildemanskruid 25 2-4 Z *paars/geel hart, zaadpluis, zilvergrijs blad.
- *Pulsatilla vulgaris* 'Rubra' wildemanskruid 25 2-4 Z *wijnrood/geel hart, zaadpluis, zilvergrijs blad.
- *Pulmonaria officinalis* gevlekt longkruid 20 4-5 HS/S *blauwroze, sierlijk gevlekt blad, stinzeplant.
- *Pulmonaria rubra* rood longkruid 25 3-4 Z/S *rozerood, sierlijk gevlekt blad, stinzeplant.
- *Sagina subulata* vetmuur 05 5-7 Z/HS WG mosachtig plantje met fijne witte bloemen
- *Saxifraga urbium* schildersverdriet 30 6-7 Z/S *roze bloempjes op lange stelen, WG

- *Sedum spurium* sedum 15 7-8 Z/HS *roze, bodembedekkend 'vetplantje'
- *Sedum spurium* 'Schorbuser Blut' sedum 15 7-8 Z/HS *rood, 'vetplantje'
- *Symphytum grandiflorum* smeerwortel 30 6-8 HS/S *wit, ruwbladige bodembedekker
- *Vinca minor* maagdenpalm 20 2-4 HS/S *paarsblauw, WG blad, 'aardbei'uitlopers
- *Vinca minor* 'Atropurpureum' maagdenpalm 20 2-4 HS/S *paars, WG blad, 'aardbei'uitlopers
- *Viola labradorica* viooltje 12 4-6 Z/S *paars, geurt, stinzeplant.
- *Viola odorata* maarts viooltje 12 4-6 Z/S *paars, geurt, stinzeplant.
- *Waldsteinia ternata* ---15 4-6 HS/S *geel, WG aardbei-achtig blad

•
Bijlage II Bermen en sloten

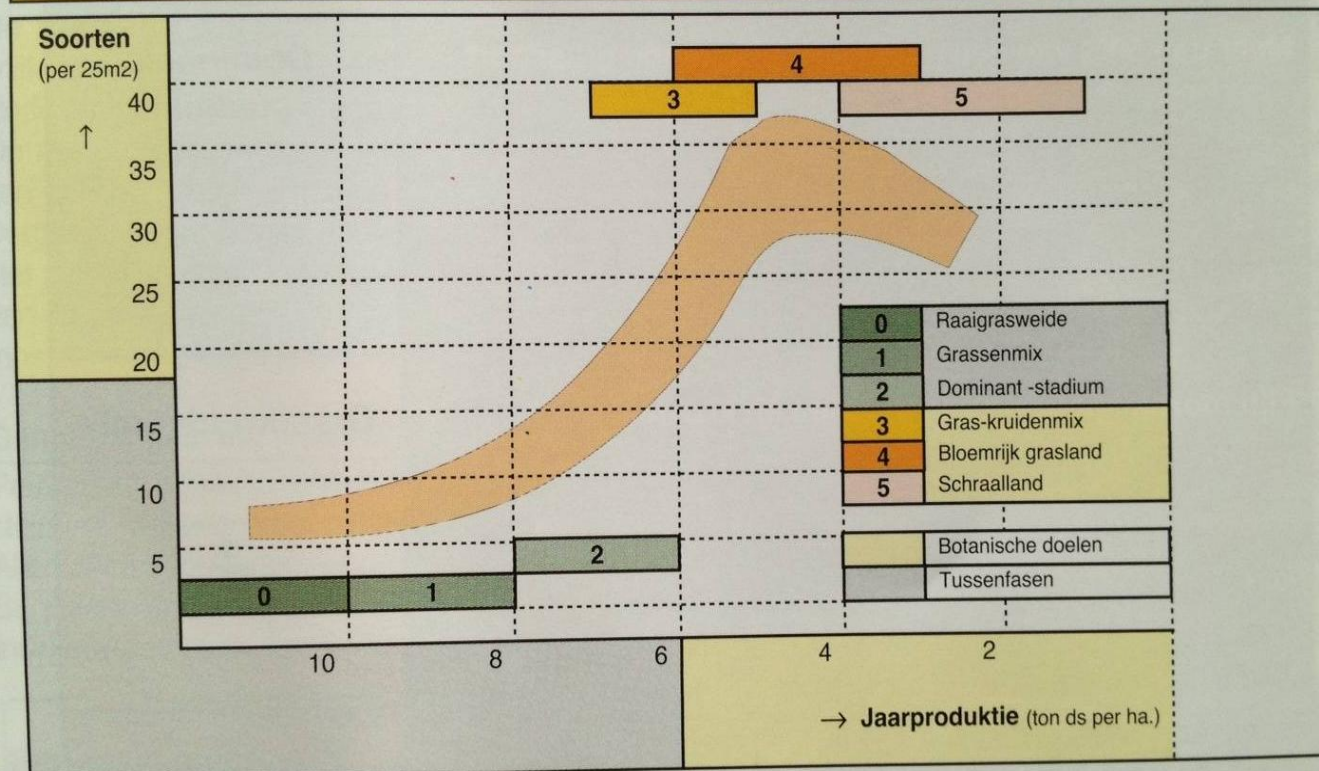

Figuur: voorbeeld van een natuurlijke oevergradiënt met helofytenzone, ondiep water en vochtige berm.

Foto: verwijdering van een klein deel van de bestaande beschoeiing en verlaging van de achterliggende berm zorgen voor een natuurlijker oevergradiënt. Bron: STOWA Handreiking Natuurlijke Oevers, p. 46.

Verband tussen gewasproductie en soortenrijkdom

De figuur toont de relatie tussen productiviteit van de vegetatie en de soortenrijkdom. Op de Driehoek komen nu op de oevers voor:

- stadium 2 op plekken waar met name kroopaar, heermoes, brandnetel, gewone bereklauw, ridderzuring voorkomen
- stadium 3 op matig kruidenrijke plekken met o.a. scherpe boterbloem, gewone hoornbloem, veldzuring
- een aantal locaties op de oevers langs de sloten laten al soorten van stadium 4 zien met o.a. veldlathyrus, veldbies, moerasrolklaver.

Bijlage III Stinzenplanten

Algemene aanbeveling voor de tuinders; mogelijke aanplant onder de heggen:

- gele dovenetel
- maagdenpalm
- longkruid
- zenegroen
- Italiaanse aronskelk (*Arum italicum*)

Bijlage IV Aanplant vlindertuin

In 2012/2013 is aangeplant in de vlindertuin:

Planten

Aster novi-belgii 'Blue Danube'

asters

buddleja

geranium

lieve vrouwenbedstro

phlox

roos

sedum

verbena hastata

vingerhoedskruid,

verbena bonariensis

havikskruid

Bollen

50 x Bosanemoon (*anemone nemorosa alba*)

100 x Blauwe sneeuwroem (*chionodoxa luciliae blue*)

80 x Kievitsvloem Fritillaria (*meleagris mixed*)

100 x Gewoon sneeuwkllokje (*galanthus nivalis*)

80 x Gele crocus

100 x Winteraconiet

80 x Lenteklokje

60 x Trommelstokje

20 x Bulgaarse ui

Allium